

Angažovaná čítanka JINDŘICH TOMAN (ed.)
Romana Jakobsona

KAROLINUM

Angažovaná čítanka Romana Jakobsona

Články, recenze, polemiky 1920-1945

a

Moudrost starých Čechů

Jindřich Toman (editor)

Recenzent: DhDr. Robert Dittmann, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2017

Texts and frontispiece image © Roman Jakobson

and Krystyna Pomorska Trust, 2017

Selection, commentaries and translations © Jindřich Toman, 2017

ISBN 978-80-246-3673-3

ISBN 978-80-246-3720-4 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Památce Ladislava Matějky

OBSAH

Úvodem	9
Poděkování	11
ČLÁNKY, RECENZE, POLEMIKY 1920–1945	
1/ Věda a noviny v pojetí Mágrově (1937)	14
AVANTGARDA A VEŘEJNOST	
2/ Úkoly umělecké propagandy (1919)	18
3/ Stav kultury v Rusku: Rozhovor s členem sovětského poselstva Červeného kříže (1920)	20
4/ Dopis Vladimíru Majakovskému (1921)	23
5/ Ruský básník před soudem ruské literatury (1921)	25
6/ Konec básnického umprumáctví a živnostnictví (1925)	29
7/ Odpověď na anketu <i>Bloku</i> (1938)	35
NOVÁ VĚDA	
8/ Prof. Šachmatov (1920)	40
9/ Romantické všeslovanství – nová slavistika (1929)	44
10/ O současných předpokladech ruské slavistiky (1929)	47
11/ O předpokladech Pražské lingvistické školy (1934)	60
12/ Společná řeč: Poznámky k otázkám vzájemných styků sovětské a západní vědy (1935)	68
EMANCIPACE VÝCHODU, KONSTRUKCE CYRILOMETODĚJSTVÍ	
13/ Nikolaj Konstantinovič Nikol'skij (1937)	74
14/ Základy středověku (1937)	77
15/ Glosy k legendě o sv. Prokopu (1937)	81
16/ Srdce československého trélistu (1938)	85
POHLEDY Z AMERIKY	
17/ Město učenců: Období rozkvětu židovské kultury ve středověké Praze (1941)	90
18/ Československo-skandinávské přátelství (1942)	99
19/ O úkolech evropských vědců v Americe (1942)	102
20/ O Hostovského románu <i>Devětkrát v hlavní úloze</i> (1942)	107

21/ Vědecký život Československé republiky (1943)	122
22/ K výročí 17. listopadu 1939 (1943).	126
23/ V kulturním varu první republiky (1945).	129

POST SCRIPTUM

24/ Přípitek české zemi a lidu na konstantinovském sympoziu v Praze 1969	134
---	-----

MOUDROST STARÝCH ČECHŮ	139
Bibliografické a textové poznámky	251

Doslov: Lingvistova cesta na veřejnost	253
Ediční poznámka	280
In Lieu of a Summary: Romans Jakobson as a Public Intellectual	281
Zdroje a literatura	284
Jmenný rejstřík	291

ÚVODEM

Jméno Romana Jakobsona, lingvisty a literárního vědce, který strávil část svého života v Československu, nemízí ze stránek antologií, čítanek a nej-různějších reedicií ani s odstupem doby. Mnohé z jeho studií zasluhují, máme-li použít výrazu Jakobsonových meziválečných let, spíše „odbornické“ pozornosti, ale řadě z nich připisujeme podnětnou vědeckou hodnotu dodnes. Ale ať už Jakobsonovy texty rozškátujeme jakkoli, jeden žánr v čítankách většinou chybí. Jsou to eseje, komentáře a někdy i ostré polemiky, které představují Jakobsona jako angažovaného intelektuála, který nosí své akademické zboží na trh veřejného mínění. Tyto texty dokumentují nejen dobové střety umění, vědy a politiky, ale i mechanismy, které dávají vědecké diskusi veřejnou, a tedy v poslední instanci i politickou dimenzi. Jakobson si symbiózy vědy a veřejnosti byl dobře vědom a považoval ji za standard profese, ale když sám vybíral materiál pro své *Selected Writings* (první díl 1964), zřejmě tuto část své práce nepovažoval už za tak naléhavou – jako by mezitím v sobě přestal vidět angažovaného intelektuála. Předkládaná antologie chce tuto roli připomenout.

Zastřešit zde vybrané texty pod jeden titul nebylo lehké, a má-li čtenář pochybnosti, zda zde užitý titul je zvolen opravdu vhodně, tak je jen sdílí s editorem. Jako angažovaný intelektuál se Jakobson pohybuje mnoha směry – nacházíme u něj loajalitu k ruské kultuře a důraz na její exemplární platnost, vidíme tu etatistické perspektivy třicátých let a rozhodný čechoslovakismus, a rozeznáme i kontury toho, čemu se později začalo říkat mýtus první republiky. V souladu s tím se tedy nabízí celá paleta titulů: *Jakobsonova avantgardní čítanka*, *Jakobsonova radikální čítanka*, ale třeba i *Jakobsonova čítanka českého patriotismu*. Jiný možný titul, *Jakobsonova emancipační čítanka*, by zdůraznil myšlenku ozývající se u Jakobsona stále zřetelněji: emancipaci vůči západní, zvláště německé vědě a důrazné vyzdvižení hodnoty východoevropských pramenů, a tak i východoevropských kultur. Lze uvažovat i o *Jakobsonově politické čítance*. Vzhledem ke všem těmto možnostem je nakonec přece jen nejpohodlnější jít cestou kompromisu – zůstaňme u *Jakobsonovy angažované čítanky*. Tento titul v každém případě zachovává společný rys všech těchto textů – jejich veřejnou kvalitu.

Jakobsonova kulturněpolitická angažovanost, jejíž začátky sahají do raných dvacátých let, vyvrcholila ve třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století. To je i období, ze kterého pochází většina našich textů, přičemž předkládaná publikace není v žádném ohledu definitivní – některé zde sestavené tematické oddíly jsou nutně provázány s jinými oddíly a specialisté jistě najdou možnosti, jak výběr textů doplnit. Specifickou částí našeho výběru je Jakobsonova kniha *Moudrost starých Čechů*. Není zvykem zařazovat do antologií celé knižní publikace, nicméně v daném případě odpovídá tento krok logice věci. *Moudrost* zůstala vzhledem k době a místu publikace – New York 1943 – českému čtenáři dlouho nedostupná. (Málo dostupná je zřejmě i reedice *Moudrosti starých Čechů* v devátém díle Jakobsonových *Selected Writings* (Jakobson 2014).) Situace se sice částečně změnila vydáním *Moudrosti* péčí Tomáše Hermanna a Miloše Zelenky (Jakobson 2015), nicméně původní koncepci předkládaného sborníku, která vyzdvihuje a dokumentuje Jakobsonovu angažovanou slavistiku, již nebylo vhodné měnit – *Moudrost starých Čechů* je integrální částí Jakobsonovy angažované slavistiky, a tak i tohoto edičního projektu.

J. T.

PODĚKOVÁNÍ

Autor je zavázán nakladatelství Karolinum za zájem o tento ediční projekt a trpělivost, s kterou sledovalo jeho dokončení. Poděkování patří dále trustu Romana Jakobsona a Krystyny Pomorské (*Roman Jakobson and Krystyna Pomorska Trust*) za svolení k publikaci zde použitých materiálů. Na neposledním místě je autor zavázán i Robertu Dittmannovi za jeho kritické poznámky, které významně pomohly v závěrečné fázi přípravy této publikace pro tisk.

**ČLÁNKY, RECENZE, POLEMIKY
1920–1945**

1 / VĚDA A NOVINY V POJETÍ MÁGROVĚ
(1937)

V roce 1937 vyšel v Praze u příležitosti padesátin Antonína Stanislava Mágra jubilejní sborník uspořádaný jeho kolegy a přáteli (Hartl 1937). Mágr byl publicista, který se ve dvacátých a třicátých letech programově zabýval popularizací slavistiky, mj. v Lidových novinách a Prager Presse. I když se jednalo o soukromý tisk, sborník byl recenzován v Lidových novinách dvěma brněnskými profesory – Arne Novákem a Romanem Jakobsonem. Arne Novák byl střídavý a poněkud chladný (Novák 1937), zatímco Roman Jakobson se rozepsal obšírně, a co hlavní, ve své úvaze představil program vědecké publicistiky v denním tisku. Měl zde podobně jako Arne Novák jistou autoritu – Lidové noviny a Prager Presse už uveřejnily řadu jeho glos, kritik a nekrologů. Podle Jakobsona má čtenář denního tisku „nárok na zhuštěný, spolehlivý přehled problémů, směrů a výsledků moderního badání vědeckého“. Jakobson připomíná tisku, že bádání o cyrilometodějství je stejně závažné jako zprávy o právě probíhající válce v Habeši, formuluje dokonce výzvu, podle které má i soudobá věda svá práva, totiž „právo na zájem širokých vrstev“. Tisk se pro vědu stává vhodným fórem i pro „úderné problémy, které nutně potřebují předběžně rychle veřejné diskuse“. Jakobson si ale není jen dobře vědom boje o tisk, ale připouští i zásadní kvalitu veřejné diskuse, totiž „časové zapojení“ akademických projektů. Toto zjištění je pro naši antologii klíčové. Uvádíme ji proto Jakobsonovým článkem o Mágrovi. Text otevírá problematiku vědy a veřejnosti a diskusi o Romanu Jakobsonovi jako angažovaném intelektuálovi.¹

A. St. Mágr dobře pochopil, že rozdíl mezi kulturní úrovní knih a denního tisku, stejně jako například rozdíl mezi úrovní divadla a filmu, neplyne z podstaty novinářství, nýbrž je pouhou akcencí, kterou lze vysvětlit jednak poměrným mládím novin proti knize, jednak malým procentem náležitě

---

¹ Z dopisu Jakobsona Mágrovi z 5. 4. 1937 vyplývá, že článek je přepracovanou verzí příspěvku koncipovaného přímo pro Mágrovův sborník. Jakobson se Mágrovi v dopisu omlouvá za nepochopitelné odmítnutí ze stran editorů a končí slovy: „Málokdo pochopil a zhodnotil tak záhy a tak plně jako Vy naše úsilí, plány, boj a nesnáze a málokdo šel s námi tak společnou cestou“ (Havránková a Petkevič 2014: 220).

kulturních, kvalifikovaných sil v armádě žurnalistů. Pochopil, že rychlá informace určená širokému obecnstvu, kterou poskytují nebo mají poskytovat noviny, musí zahrnovat vedle politického, hospodářského, uměleckého a sportovního dění také vědecký život, neboť čtenářská obec má nárok na zhuštěný, spolehlivý přehled problémů, směrů a výsledků moderního badání vědeckého, a rovněž soudobá věda má právo na zájem širokých vrstev o její výtěžek. Ovšem klid laboratoří nesmí být rušen zásahy zvenčí (noli tangere stále platí), ale výsledky laboratorní práce náleží obecnstvu a jeho kritice: čínská zeď mezi vědou a životním ruchem je vážným nebezpečím pro obě strany, a noviny jsou jejich účinným pojítkem.

Význam novin pro vědu nepřestává však na popularizaci jejich výbojů; i když tempo vědecké tvorby je vcelku nezbytně pomalejší než horečné „řádění“ denního tisku a vyžaduje si, opakují, klášterního klidu a uzavřenosti, nicméně i ve vědě se vyskytují často úderné problémy, které nutně potřebují předběžně rychle [sic] veřejné diskuse, pro něž právě deník poskytuje nejvhodnější půdu. Kde jde o důrazné zahrocení otázky, o vymezení hesel, o rázné upozornění na akutní kulturní nebezpečí, o sepětí teorie s praxí, tam se právě hlavně uplatňují specifické vlastnosti novin. Denní tisk není tedy pro vědu jen popularizátorem, nýbrž zároveň vedlejší diskusní tribunou, která se nesmí podceňovat. Někdy se při tom vděčně osvědčuje encyklopedičnost novin, umožňující konfrontaci rozmanitých oborů a dobře čelící úzké specializaci, kterou se zpravidla vyznačuje dnešní odbornictví.

Proti těmto pokusům o získání půdy v denním tisku pro vědu se nezřídka kladou námitky z obou stran. Učenci se obávají zkresení vědy v laické žurnalistice a novináři hlásají, že takové otázky jako například náměty věd historických nepatří do okruhu aktualit, jež tvoří pravý obsah novin. Ani jedna z těchto námitek však nezasahuje jádro věci. Pojem dneška se ovšem neomezuje na poslední události, nýbrž zahrnuje zároveň domácí poměr k událostem zahraničním a jejich význam pro poměry domácí. Otázka poměru k tradici je stejně příznačná pro jednotlivé údobí ruské revoluce jako otázka poměru k trockismu. Rozmach mocnářství Karla IV. nebo husitská revoluce, ba dokonce tradice velkomoravské a cyrilometodějské zůstávají alespoň stejně závažné pro dnešní osudy české jako habešská válka a přesuny v náladách místních německých voličů. Moderní vědecké hodnocení středověkého zápolení slovansko-německého nebo kulturněhistorických základů slovanské vzájemnosti nebo dokonce předhistorického rasového složení Indoevropanů je stejně aktuální jako běžné úvahy úvodníkůřů. Věda je stejně časově zapojena jako politika a tato časovost se bezděky jeví

ve volbě a filtraci témat a především v zorném úhlu. Tato tendenčnost je společná tisku odbornému a dennímu, ale nesmí ani v akademické publikaci, ani v novinářském článku degenerovat ve falšování fakt a nahrazovati pronikavý rozbor hotovými hesly a apriorními schémata, jak tomu například je v usměrněné vědě a publicistice. Požadavek vědeckosti platí pro novináře vysokého formátu, ať píše referát o novém objevu anebo politický úvodník. Ovšem noviny slouží propagaci a popularizaci, ale propaganda se nesmí ztožňovat s demagogií a nelze klást rovnítko mezi popularizací a vulgarizací, ba v podstatě jde o pojmy protichůdné.

Je málo žurnalistů, kteří chápou a uplatňují tyto zásady s takovou důsledností a zdárnou samozřejmostí jako Mágř, a lze jen uvítat vzhledný sborník, právě vydaný k jeho padesátce několika z jeho četných přátel za redakce J. Horáka a A. Hartla, sborník snažící se shrnouti tyto zásady i opřeno o ně praxi záslužného a neúnavného slavisty-novináře a vytknouti časové požadavky slovanské vědy k dennímu tisku a denního tisku k slovanské vědě.

Lidové noviny,
roč. 45, č. 173 (6. 4. 1937), s. 9

AVANTGARDA A VEŘEJNOST

Jakobsonova účast na ruské a české avantgardě je dobře známá – vzpomeňme například na Seifertovy vzpomínky *Všecky krásy světa* a řadu jiných zdrojů. V Rusku se Jakobson stýkal s řadou představitelů ruské avantgardy, mj. s Kručenychem, Malevičem, Matjušinem, později s Chlebnikovem a Majakovským. Pod pseudonymem Aljagrov také publikoval tzv. zaumné verše, tedy jakousi fonetickou poezii. Tohoto pseudonymu užil ještě v Praze v prosinci 1920, když publikoval krátký překlad veršů Chlebnikova do češtiny (Chlebnikov 1920). V Praze brzy navázal styk s S. K. Neumannem, ale i s členy Devětsilu včetně Nezvala, Seiferta, Teiga; řada těchto přátelství pokračovala i po roce 1945, např. se Seifertem, Voskovcem, Šimou. Následující oddíl vybírá materiály dvacátých let a končí Jakobsonovým příspěvkem do ankety brněnského *Bloku* v roce 1938. Žánrové rozpětí sahá od novinových interview až po polemiky, které stvrzují Jakobsonovu loajalitu vůči sovětské avantgardě, hlavně Majakovskému. To vše je v logickém souhlasu s programem avantgardy předstoupit před širokou veřejnost a přesvědčit ji o správnosti svého programu. Nepřekvapí tedy, že mezi publikačními platformami tu je denní tisk (*Čas*, *Lidové noviny*, *Tribuna*), tedy periodika, která mají široce sdílenou kvalitu. Důležitý je i příspěvek v brněnském časopisu *Písmo*, kde Jakobson sice oslovuje jen úzkou „avantgardní veřejnost“, ale nedělá to jako literát, ale právě jako badatel, který se snaží překročit hranice a navázat kontakt s literární obcí.

2/ ÚKOLY UMĚLECKÉ PROPAGANDY¹ (1919)

O politické angažovanosti Romana Jakobsona ve dnech ruských revolucí roku 1917 máme jen málo informací. Jsou indicie, že v revolučním roce ho přitahovala strana konstitučních demokratů, tzv. kadetů, tedy seskupení, které nakonec nepatřilo k vítězům. Text ze září roku 1919 z petrohradského časopisu Iskusstvo kommuny jej sice spojuje s institucemi nového režimu, konkrétně s komisariátem pro národní osvětu (Narkompros), který časopis vydával, důležitější je ale, že se jednalo o platformu, která byla ve dnech porevolučního chaosu více či méně v rukou ruských futuristů. Jakobson tu vystupuje jako agitátor radikální avantgardy, jak nasvědčuje i skutečnost, že zůstává při pseudonymu Aljagrov, pod kterým dříve uveřejnil své „zaumné“ verše. Představuje se jako hlas „revoluční umělecké osvěty“, jejímž úkolem je „rozbít a ničít ... kulturní přežitky“. Z radikálního manifestu vyčuhuje antiliberalismus protestující proti vyváženému estetickému jídelníčku, expresivní jazyk, odkazy na Marxe a Lenina – to vše v souladu s pozicí ruské či mezitím už sovětské avantgardy. Připomeňme ještě, že výraz „propaganda“ tehdy ještě neměl pejorativní konotaci. Článek je jediný známý angažovaný projev z Jakobsonových ruských let. V roce 1919 bylo Jakobsonovi 23 roků.

Lze si představit uměleckou propagandu – nadstranickou, objektivní, vyváženou?

Lze mase zprostředkovat všechny estetické systémy, které existují současně v daný moment?

Jestliže chce orgán umělecké propagandy vzít na sebe roli obchodního domu s uměním, v tom případě nepochybně ano:

Heslem dne se pak musí stát otázka: Co si rácte přát?

Nutno je vést především zboží, které jde na odbyt, a mít evidenci o poptávce a řídit se podle spotřebitele.

Je nutno vnucovat především zboží, které se hojně vyskytuje, kterého je velké množství. To je ovšem mezitím ležák. Rychlý odbyt je nutno okamžitě dát tomu zboží, které se vyrábí rychleji, co nejlépeji a v maximální kvantitě. Taková je samozřejmě každá šablona.

---

¹ Od redakce: Tištěno jako diskusní příspěvek. [Pozn. v originále]

Odtud i nutný závěr, že poptávka spotřebitele určuje hodnotu uměleckého proudu, že hodnota výstavy se měří její návštěvností, že pouze plebiscit může vyjasnit hodnotu toho či onoho uměleckého díla, tak jak se to částečně praktikovalo v době rozkvětu estetického liberalismu za časů předvůzníků.

Nicméně umělecké formy se nevybírají, jako si vybírá zákazník rukavice v obchodě s módním zbožím.

Zapomíná se, že život umění je změnou metod formování, že pro všechny formy přichází moment, kdy „formy rozvíjející výrobní síly se obracejí ve vlastní okovy“ (Marx).

Nová umělecká forma je deformace staré, protest proti ní. Světová koexistence dvou uměleckých forem je nemyslitelná, tak jako je nemyslitelná koexistence dvou geometrických těles v jednom prostoru. Staré umění, rozbité útokem nového, zanechává po sobě tzv. „kulturní přežitky“. Ty se od živého společenského faktu liší nepřítomností veškeré tendence, vyjma té, která konzervuje.

Pokud je úkolem ve smyslu revoluční umělecké osvěty revoluce kulturních, částečně estetických návyků, potom je nutno všemi prostředky rozbít a ničit ony kulturní přežitky. Jinak řečeno, vykořeňování umělecké statiky, boj s epigonstvím – to je úloha umělecké osvěty. Apologie eklekticismu, uměleckého oportunismu, znamená revoluční nemohoucnost, tvůrčí impotenci. Rozkvět a epidemie takového oportunismu souzní s okamžiky společenského úpadku. Tak tomu bylo na začátku války, kdy dokonce jiní leví umělci notovali o „jediném estetickém Rusku“.

A ti, kteří křičí o toleranci v umění, zatímco promítají muzeum do života, se přirovnávají k horlivým zastáncům „čisté demokracie“, kteří považují podle slov Lenina formální rovnost za faktickou.

V tento okamžik revoluce v umění – kdy možná jasněji, než tomu kdy bylo, stará estetika, která pronikla vším životem, hnije v temných zákoutích a překáží novému, živému, v ten okamžik je úloha organizace, která řídí uměleckou osvětu, nevylévat uklidňující balzám, ale rozkrývat dozrávající konflikty, neuspávat, ale zosťovat boj uměleckých proudů, neboť v tomto boji je život a rozvoj umění.

*Iskusstvo kommuny – Vestnik Otdela izobrazitelnykh
iskusstv Narodnogo komissariata po prosveščeniju,*

č. 8 (5. 9. 1919), s. 1;

podepsáno pseudonymem Aljagrov; překlad z ruštiny J. T.

3 / STAV KULTURY V RUSKU:
ROZHOVOR S ČLENEM SOVĚTSKÉHO POSELSTVA
ČERVENÉHO KŘÍŽE (1920)

Roman Jakobson přijel do Prahy v červenci 1920 jako člen mise ruského Červeného kříže, jejíž úlohou byla repatriace ruských válečných zajatců, kteří se ještě nacházeli v zajateckých táborech na území Československa. Následující interview vyšlo v Lidových novinách 21. července 1920 – tedy jen den po příjezdu mise do Prahy. Rozhovor vedla Nataša Melnikova-Papoušková (1891–1978), která přišla z Ruska jako žena prominentního legionáře Jaroslava Papouška (1890–1945) a publikovala zprávy o současné ruské kultuře. V Jakobsonově prvním projevu na půdě Československa slyšíme především sovětského diplomata, který podává pozitivní popis sovětské kultury v okamžiku, kdy situace v Rusku byla na Západě ne zcela překvapivě vnímána jako exploze politického a kulturního barbarství. Oficiální sovětská politika měla eminentní zájem na tom, tento obraz poopravit. Jakobson se snaží českého čtenáře diplomaticky uklidnit. Vystupuje i jako lingvista, když mluví o podílu lingvistů na řešení ngramotnosti, a v náznacích je i avantgardista – Majakovského nevynechává a futurismus nenápadně zmiňuje jako existující, ne však hrozivý fakt. Interview uveřejněné v Lidových novinách má nepochybně veřejnou kvalitu.

Nedostatek zpráv ze sovětského Ruska přiměl mne k tomu, abych použila příjezdu poselstva ruského Červeného kříže k získání svěžích zpráv o kulturním stavu Ruska. Člen tohoto poselstva p. Jakobson, magistrant Moskevské univerzity, vyhověl mému přání a v delší rozmluvě sdělil mi řadu zajímavých podrobností, jež předkládám čtenářstvu.

V jakém stavu je nyní lidové vzdělání v Rusku?

Hlavní pozornost je věnována ngramotnosti. Za tím účelem byly vytvořeny mimořádné komise ve všech krajích Ruska. Kromě učitelů jsou nuceny zabývat se vyučováním i místní komunistické organizace. Pro rovnoměrné doplnění učitelských kádrů byl proveden soupis všech učitelů nižších a středních škol. V čele komisí stojí ve většině případů profesori vysokých škol. Tak například v saratovském okruhu je jejím předsedou univ. prof.

B. Sokolov. Učebnice jsou vydávány v ohromném množství (například asi 500 000 exemplářů), nehledě na dosti značný nedostatek papíru, zmírněný teprve v poslední době díky velkým dodávkám z ciziny. Vysoké školy pracují plným proudem, lékařská fakulta a technika jsou zmilitarizovány, je zaveden v nich osmihodinový pracovní den a studenti jsou vydržováni státem. Příjem studentů do vysokých škol bez maturity úplně se osvědčil, protože osoby nepřipravené a neschopné absolvovati vyšší vzdělání samy odcházejí.

V jakém stavu jsou knihovny, muzea a obrazárny?

Počet knihoven značně vzrostl, protože byla vybudována celá řada nových vesnických a městských. Podle poslední statistiky je v sovětském Rusku 48 000 knihoven, nepočítaje v to knihovny Rudé armády. Vůbec poptávka po knize značně vzrostla, zejména na vesnicích. Knihy tištěny jsou v počtu 50–100 000 exemplářů a jsou rozesílány do knihoven. Nedávno byl vydán dekret proti prodeji knih soukromým osobám, avšak učencům, odborníkům a duševně pracujícím lidem dána byla knížka, na niž je jim možno dostati knihy. Cena knih je velmi nízká, od 10–100 rublů, což u srovnání s celkovou drahotou rovná se ceně novin v Evropě. Muzea byla obohacena ohromným množstvím nových rukopisů 18. a 19. století, převezenných ze šlechtických panství. Počet obrazáren byl rozšířen o dvě vynikající sbírky, Ščukina a Morozova, obsahující hlavně současné západní malíře. Kromě toho je v Moskvě otevřena stálá výstava obrazů starých mistrů, uschovaných dříve v zámcích a statcích.

Pracují divadla a jaký je poměr obecnstva k nim?

Divadel, stejně tak jako knihoven, je poměrně více. Byly otevřeny okrskové scény, v nichž však nevystupují ochotníci, nýbrž umělci z povolání. Většina lístků se prodává za velmi nízkou cenu odborovým organizacím. Často se hraje úplně bezplatně, jako například na 1. května. O tomto svátečním dni byl mezi jiným v přírodě, u hradeb Kremlu, vypraven Král Oedip. Moskevské umělecké divadlo v minulém zimním období vypravilo dvě novinky: Byronova Kaina (v titulní úloze Leonidov) s podivuhodnými světelnými efekty a uměleckou operetu Madame Angot. V studii hráno bylo Andrejevovo Mládí a Sologubův Vzor s růží. Divadelní obecnstvo jak svým složením, tak i chováním je velmi demokratické. Velmi rozšířena jsou divadla v Rudé armádě a na vesnicích.

Kteří z vynikajících spisovatelů a učenců pracují v sovětských organizacích a co bylo jimi napsáno v poslední době?

V. Ivanov, V. Brjusov, A. Blok, M. Gorký, J. Grabar a řada univerzitních profesorů. V beletrii vynikly následující věci: A. Bloka Katilina, Jamby a Pád humanismu, dále sborník Zápisky snů, obsahující Zápisky podivína A. Bělého, filozofické články V. Ivanova a článek A. Bloka o dandysmu. V. Ivanov napsal ještě tragédii Prometheus a poému Děťství. Futuristický básník V. Majakovský vydal poému 150 milionů. Ze starších autorů byl znovu vydán Puškin redakcí Brjusovovou, Někrasov redakcí Čukovského. Vyšlo také 14 svazků sebraných spisů A. Hercena za red. Lemkeho. V oboru umění byly vydány monografie Černošské umění, o malíři Ševčenkovi, o Stalinovi [Tatlinovi?] a luxusní kniha Somova Livre de la Marquise. Futurism je hodně rozšířen, ale nepřevládá.

Pro vydávání vědeckých knih bylo vytvořeno Oddělení vědecké literatury státního knihoskladu. Akademie nauk vydala vědeckou gramatiku ruského jazyka Košutiče, přednášky Fortunatova o staroslovanském jazyku, Sakulinovy Dějiny literatury XVIII. století a Na rozhraní dvou kultur (Turgeněv).

Jak bylo oslaveno jubileum Hercenovo?

Zvláště význačně. Ve dvoře staré budovy Moskevské univerzity byl mu postaven pomník. Ulice Nikitská, jdoucí okolo univerzity, byla přejmenována na ulici Hercenovu a postranní uličky dostaly jména jeho druhů Stankěviče, Ogareva a Granovského. V týž den bylo konáno společné zasedání Moskevské univerzity a Společnosti ctitelů ruské slovesnosti. Řeči pronesli prof. Sakulin: Člověk nové doby, prof. Špet: Filozofie Hercenova, prof. Wulf: Myšlenky Hercenovy v přírodovědě, Lemke: Hercen a polská otázka, Větrinský: Biografické materiály. Kromě toho ve Velkém státním divadle byl uspořádán večer Hercenův. Promluvili Lunačarský, Bucharin aj. V Malém divadle byla [in]scenována povídka Hercenova Straka zlodějka. Byly vydány dva slovníky věnované jeho osobnosti a tvorbě. V Petrohradě bylo otištěno a plakátováno jedno číslo Hercenova podzemního londýnského revolučního časopisu Kolokol.

Lidové noviny,

roč. 28, č. 356 (21. 7. 1920, ráno), s. 5;
rozhovor vedla Nataša Melniková-Papoušková

4/ DOPIS VLADIMÍRU MAJAKOVSKÉMU
(1921)

Následující dopis Jakobsona, který posílá z Prahy Majakovskému, tvoří v našem výboru výjimku – je to jediný soukromý dokument, který zde tiskneme. Doplnuje jen pozadí pro Jakobsonovu veřejnou obhajobu Majakovského před jeho pražskými kritiky, tedy Natašou Melnikovou-Papouškovou. Základní tón dopisu nenechává na pochybách. Jakobson je obdivovatelem Majakovského a jeho revoluční, tedy politické tvorby, o které doufá, že v Československu bude zpřístupněna dělnictvu a dostane se do divadel. Nadšení se ovšem v detailech poněkud vzdaluje realitě. Neumannův překlad Majakovského poezie, o kterém Jakobson Majakovskému píše, není doložen, a čtení Majakovského poezie před brněnským dělnictvem se velmi pravděpodobně nikdy nekonalo.

Vladimiru Majakovskému:

Dnes Ti ve vládních novinách sprostě nadávali. Nejjemnější výraz zněl „čubčí syn“.¹ V levých kruzích Tvoje obliba roste. Prvního května bude zdejší Bolšoj hrát překlad Tvého Mysteria, představení způsobí strašné pozdvižení. Nejlepší zdejší dramaturg Dvořák (nyní komunista) psal o jakési hře v pražských levicových novinách, přičemž konstatoval, že ve srovnání s Tebou je to buržoazní shnilotina. Nejlepší zdejší levicový básník Neumann překládá 150 000 000. Bohužel mi ale šlohlí poslední část „Stého výročí říjnové revoluce“. Pošli mi to, můj drahý, jinak kniha nemůže vyjít. Kromě toho to chci vydat rusky. Honorář dostaneš. V každém případě pošli co nejrychleji, dej to Buslajevovi, aby to předal do oddělení diplomatických kurýrů, narkom zahraničních věcí, soudruhu Levinovi za účelem odeslání do Prahy. Pošli mimo toho, kolikrát jsem Tě už prosil, snímky plakátů ROSTA. Není to dobré, Volodčo, že mně nenapišeš ani slovo, víš přece, jak mne zajímá, co je u Tebe nového.

---

¹ Míněn je „Futurismus jako oficiální bolševická poezie“ od N. Melnikové-Papouškové v deníku Čas (1921). Výraz „čubčí syn“ (sukin syn) se v této recenzi nenachází, nicméně autorka při popisu sympatií Majakovského k novému režimu bez váhání užívá výrazy jako „nečestná perverzita“, „pohrdání pravidly etiky“, „kluzká cesta okamžitého ukojení“ ap. (J. T.)

V těchto dnech bude v českém továrním centru Brně večer Tvé tvorby pro dělníky. Pošli i „Režné slovo“.² Líbám.

Roma
8. II. 21

Přetisk ruského originálu u Naumova (1962), česky u Štolla (1966: 172n.).

Autograf se nachází v RGALI (Российский государственный архив литературы и искусства), Moskva, fond 336 (Majakovskij), inv. č. 5, položka 119 (psáno červeným inkoustem). Tento překlad J. T.

---

² Redakcionnaja kolegija, *Ržano e slovo: revoljucionnaja chrestomatija futuristov*. Predislovie A. Lunačarskij. Petrograd: IMO 1918. (J. T.)

5 / RUSKÝ BÁSNÍK
PŘED SOUDEM RUSKÉ LITERATURY
(1921)

Jestliže v interview pro Lidové noviny (kap. 3) byl Jakobson vůči Naděždě Melnikové-Papouškové ještě diplomaticky vstřícný, v okamžiku, kdy se 8. 2. 1921 v Času značně kriticky vyjádřila o Majakovském (Melniková-Papoušková 1921), vstřícnost zmizela – Jakobson obratem odpovídá, a představuje se tak českému čtenáři první polemikou. Budou následovat kriticky nesené útoky na S. K. Neumanna (viz následující kapitola), na badatele, kteří nepochopili ducha strukturalismu, a v letech 1936 a 1937 polemiky se silným politickým přesahem proti Konrádu Bittnerovi, profesoru Německé univerzity v Praze. V Moskvě také Jakobson ještě stačí publikovat ostrou kritiku symbolistického básníka Valerije Brjusova. Polemiky budou tedy i nadále částí jakési veřejné performance, kterou se akademická sféra nyní stává. Stylisticky mají tyto texty mnoho společného – Jakobson postupuje bod po bodu a dokumentuje svou pozici nesčetnými citáty.

Ruský slavista, dr. Roman Jakobson, jenž dlí za vědeckou prací v Praze, posílá nám tuto odpověď na kritiku pí Melnikové-Papouškové, týkající se ruského modernisty Majakovského. Jak se dovidáme, budou vbrzku přeložena některá díla tohoto zajímavého básníka do češtiny. Tím spíše dopřáváme místa obhajobě paně Jakobsonové.

Pozn. redakce [Tribuny]

Kdysi byl v Moskvě pětikrejcarový fotografický ateliér. Přejde voják, aby se dal fotografovat; postaví ho před aparát a za dvě minuty mu přinesou podobenku. Tyto podobenky jsou zhotoveny již dříve a připraveny jsou již všechny rozličné typy vojáků – bradatých a bezvousých, vysokých a nízkých, tlustých a hubených. Každý takový voják sedí na koni a kolem něho vybuchují ruční granáty. Klient se dívá na podobenku a pochybuje, je-li to jeho. „Ale když pak,“ ujišťuje fotograf, „pošleš ji svým do vesnice, uvidíš, že jsi dobrý voják, jak se patří.“

Čtu-li v západním tisku články o literatuře dnešního Ruska, vzpomínám si na tuto fotografii. Tak píše např. paní Melniková-Papoušková o básníku

Majakovském. Ví rozhodně, že nelze soudit podle novoty ideového obsahu o básníkovi, že konec konců básníci „opakují běžné myšlenky“, dithyramby Říjnové revoluce najdeme stejně u tak rozdílných básníků, jako je Balmont, Blok, Brjusov, Bělyj, Gorodeckij, Kljujev, Kamenskij, Majakovskij, Asejev. Básníci úplně rozdílných škol mají společnou ideologii a jenom analýzou nových metod můžeme charakterizovat jejich odlišnost. Nelze přece pochybovat, že novostí a bohatstvím slovesného mistrovství je Majakovskij zcela mimořádný zjev. Ne nadarmo oblíbenci paní Papouškové Blok a Gorkij počítají ho za největšího ruského básníka dneška. Ne nadarmo vidí Brjusov v revolučním eposu Majakovského nejvýznamnější dílo posledních let. V sonetu věnovaném Majakovskému jmenuje Balmont jeho báseň „Člověk“ pozoruhodným dílem. Tutéž báseň srovnává Bělyj po kráse a hloubce se světovými vedlíky. Ale pro paní Papouškovou je tato poema „jedním z nejnesmyslnějších výtvorů“. Nadarmo bychom hledali u pí Papouškové charakteristiku Majakovského jako básníka; zabývá se jím ne jako literární kritik, ale jako politický cenzor. Vítězoslavně objevuje, že Majakovskij je bolševik, a zároveň vytahuje z archivu novinářských šablon hodící se jí podobenku. Spisy Majakovského jsou prý oficiální bolševickou poezií, píše „jen to, co žádá oficiální tisk a úplně zapomněl všech pravidel etiky“; jedním slovem „obrátil se na rub a nezůstalo v něm nic z duše a svědomí“. Válku prý popisoval „v závislosti od [sic] větru, který vanul, brzy protestoval proti zabíjení a povzbuzoval dezertéry, brzy volal po vítězství a zničení všeho nepřátelského, pro lacinou popularitu bouřil proti Německu“.

A tak apriorní životopis je hotov – když fakta neodpovídají, tím hůře pro ně. Fakta možno vytvořit. Majakovskij od prvního dne do posledního psal proti válce. Jeho dílo „Válka a svět“ je prudkým prokletím války.

Slyšte!
Každý
i nepotřebný
musí žít,
nelze ho
nelze ho
do rakve zákopů
za živa zakopat
– vrahové!

Jak je možno z tohoto díla, zabaveného carskou cenzurou od první do poslední řádky pro antimilitarismus, vytrhnout šovinistické výkřiky? Metoda je stará: Carský soud obvinil Merežkovského z protistátního pobuřování, jež cenzura uviděla v několika větách jedné osoby z dramatu *Smrt cara Pavla I.* Merežkovskij vtipně zdůraznil před soudem, že není odpovědný za názory jednotlivých osob dramatu. Z téhož důvodu je možno prohlásit bibli za bohaprázdnou knihu pro [sic] práci blázna: „Není boha“. Na začátku svého díla líčí Majakovskij světové nálady prvních dnů války a militaristické výkřiky. Pí Papoušková vytrhla jeden z takových výkřiků, vidouc v něm ruský šovinismus Majakovského, ačkoli v sousedních strofách mohla by zpozorovat s nemenším úspěchem také šovinismus německý. Jako červená nit vine se tvorbou Majakovského od jeho jinošské *Tragédie* do *Mysteria Buffa* posledního eposu touha opětovat [opěvovat?] člověka prostě, poněvadž každý jeho pohyb je „ohromným, neobjasitelným zázrakem“. Pí Papoušková cituje jeden z takových dithyrambů, slavící každý pohyb prstu, každou myšlenku a tlukot srdce, tolik podobný *Stéblům trávy* Walt Whitmanovým, a jakýmsi způsobem usuzuje, že je to samolibost. Dále dle líčení pí Papouškové se Majakovskij zaprodal sovětové vládě a počal psát na objednávkou revoluční básně. Zamlčuje samozřejmě, že první básně napsal patnáctiletý Majakovskij v samovazbě, kde byl zavřen pro bolševismus, a že již v r. 1914 prorokoval Majakovskij: „Já, vysmívaný dnešním plemenem, jak dlouhá, sprostá anekdota, vidím toho, jenž jde přes hory dob, toho, jehož nevidí nikdo. Kde krátkozraký pohled lidí se láme, ve hlavách hladových hord, v trnovém věnci revolucí jde 16. rok. Již nic nelze odpustit, vyřkl jsem duši, kde vychovali něžnost, je to těžší než tisíce tisíců Bastil.“ Dále líčí básník tuto přicházející revoluci: „Vytáhněte ruce z kapes, vezměte kámen, nůž nebo pumu, a nemáli někdo ruce, necht tedy bije se čelem! Aby prapory třepaly se v horečce palby, jako při každém pořádném svátku, vysoko nad lucerny zdvihněte zkrvavená těla kramářů.“ Když pí Papoušková naznačuje, že v březnu 1917 Majakovskij pozdravoval nějak jinak než později a že ihned po bolševickém převratu, bez jakýchkoliv mravních přechodů (!) prý na něco zapomněl, je to úplný nesmysl. V březnové revoluci viděl Majakovskij jen „první den dělnické potopy“ a v jeho „centrálním propagačním díle“ *Mysterium Buffa* Majakovskij realizuje na jevišti a líčí další rozvoj této „bezvodé potopy“. Když mluvíme o novém ideovém motivu básní Majakovského, je to jen zvláště vřelé vlastenectví. Před válkou, v básni věnované „nejsem tvůj, sněhová zrůdo“, a za války tvrdil, „Nikdo neprosil, aby bylo vítězství darováno vlasti, čerta na tom záleží bezrukému ohryzku krvavého obědu“, ale nyní slaví básník

cestu k vítězství přes těžké oběti. A Rusko již není roztrhaným žebrákem, ani hromadou střepin, popelem budov, Rusko celé je jediným Ivanem, ruka jeho je Něva a paty jeho kaspické stepi.

Zvláštní rozhořčení pí Papouškové vyvolala útočná a energická básnička „Je příliš brzo na radost“, bouřící proti nadvládě starého umění. „Dále již nelze jít v nečestné zvrácenosti“, plamenně prohlašuje rozhněvaná pí Papoušková a obviňuje tuto básničku z bolševismu. Nemluvím ani o tom, že je prostě hanebné pro kritika měřit lyriky pravidly politiky, od Puškina do symbolistů protestovali proti tomuto násilí, ale kritiky nepřeučíš. Pí Papoušková zapomíná, že celá ideologie této básně byla již dána v předválečných manifestech futuristů a že je vůbec typická pro každý nový umělecký směr.

Stačí připomenouti, že moskevští ikonopisci přemalovávali po svém staré novgorodské ikony, že středověk stíral antické verše, aby vepsal nové slovo, že ruští geniální stavitelé osmnáctého století zbourali veledíla staré Moskvy, aby vytvořili nové formy, že jeden z ideologů ruského romantismu, kníže Vjazemskij, v programovém článku uznával v poezii Puškina tento boj s klasiky za nevyhnutelného původce každého uměleckého hnutí. Ne nadarmo při slavnostních zasedáních klubu literárních novotářů počátkem devatenáctého století byly panychidy na konzervativní poezii. Majakovskij hrozí pomníkům Rastrelliho jen v lyrické básni, ale francouzský malíř Courbet skutečně sňal Vendômský sloup za Pařížské komuny. Na druhé straně zamlčuje pí Papoušková, že tato báseň se nesetkala se sympatií u komunistické strany, nýbrž s odporem, zvláště u Lunačarského. Umělecký deník, v němž tato báseň byla otištěna, byl po 18. čísle zastaven pro futurismus nátlakem pravých uměleckých kruhů. Tyto kruhy jsou samozřejmě vlivnější v kulturních institucích v sovětovém Rusku než futuristé a nadarmo tvrdí pí Papoušková, že futurismus jest oficiálním uměním bolševismu. Tak např. bylo *Mysterium Buff* po několika představeních v Petrohradě vzato z repertoáru pro formální novotu, přes veliký úspěch, přes to, že dělníci dle výroku Lunačarského seděli při představení jako opojeni. Pomníky Rastrelliho zůstaly na místě, ale je sňat nejen pomník Bakuninův od sochaře Koroleva, nýbrž i pomník Stěnky Razina od známého sochaře Koněnkova.

Tribuna,

1921, č. 45 (23. 2. 1921), s. 1–2

6/ KONEC BÁSNICKÉHO UMPRUMÁCTVÍ¹
A ŽIVNOSTNICTVÍ (1925)

Důležitým dokumentem Jakobsonovy účasti na české avantgardě je programový článek „Konec básnického umprumáctví a živnostnictví“ z roku 1925, napsaný pro časopis brněnského Devětsilu Pásmo. Článek zde nevyšel jen shodou okolností. Časopis byl syntetizující platformou, která chtěla přesáhnout otázky umění. V souladu s tím je i Jakobsonovo tvrzení, že „kontakt s novým uměním oplodňuje vědu“. Jakobson zde hledá tedy jinou než vědeckou veřejnost. Článek lze nepochybně dát literární kontext, je tu ale i lingvistický přesah, ve kterém jsou celkem jasně zřetelné cíle funkční lingvistiky. Jsou tu i přesahy do rubriky „Nové vědy“ – viz následující oddíl. Jakobson bouří proti „neorganizované básnické práci“ a zdůrazňuje „železobetonový základ vědecké analýzy“ jako konstitutivní pro poezii. Ve všech relevantních dimenzích je přitom významným příkladem Rusko. Je zcela možné, že právě zdůrazňování ruského provenství, ne-li výjimečnosti bylo důvodem, proč Jakobson článek sám dříve nezařadil do svých spisů. Jakobson se v každém případě potvzuje jako polemik – jeho výpady proti S. K. Neumannovi jsou dnes úsměvné, ve své době ale byly porušením tabu. Neumann byl pro českou avantgardu dlouho nezpochybnitelným představitelem politického a kulturního pokroku.

„Existují sbírky matematických úkolů, úkoly v nich jsou roztříděny popořádku. Jedny úkoly s rovnicemi o jedné neznámé, dále úkoly s rovnicemi druhého stupně. Na konci knihy jsou odpovědi popořádku ve sloupci:

4835	5 beranů
4836	17 vodovodních kohoutů
4837	13 dní
4838	1000 slanečků

Chudák je ten, kdo počne se učit matematice přímo z odpovědí a snaží se najítí smysl v tomto úpravném sloupci. Záleží na úkolech, na chodu jejich řešení, ale ne na odpovědích o sobě.

V situaci člověka, jenž, chtěje se učit matematice, studuje sloupce odpovědí, jsou ti teoretikové, kteří v uměleckých výtvorech zajímají se o ideje, o vývody, ne však o stavbu díla.

V jejich hlavě se děje toto:

romantici	= náboženské vzrušení
Dostojevskij	= hledání Boha
Rozanov	= sexuální otázka
rok 18...	= náboženské vzrušení
rok 19...	= hledání Boha
rok 20...	= sexuální otázka
rok 21...	= přesídlení do severní Sibíře

Ubohý je spisovatel, jenž se snaží zvětšiti váhu svého díla ne propracováním jeho chodu, nýbrž velikostí ‚odpovědi‘ na svůj ‚úkol‘. Jako kdyby úkol 4838 byl větší a důležitější než úkol 4837, protože v odpovědi na jeden z nich stojí 13 a na druhý 1000 slanečků. Jsou to pouze dva úkoly a oba pro třetí třídu gymnaziální.“

Potud můj přítel a spolubojovník na poli nové vědy Viktor Šklovskij. Na uvedené řádky jsem si mimoděk vzpomněl, když jsem četl v *Reflektoru* v rubrice „Proletářský rádce“ tyto milé věty: „Zásadně nemáme nic proti ‚Hádankovému koutku‘ a použijeme rádi příspěvků toho druhu. Ovšem třeba je učiniti také užitečnými našemu dělnickému čtenářstvu tím, že rozluštění bude představovati nějakou pravdu proletariátu potřebnou.“

Jak se to podobá řídicímu redaktorovi časopisu, velebnému Stanislavu K. Neumannovi. Právě jemu je sníti o tom, jak vmáchnout do hlavolamu heslo o proletářích všech zemí. Právě jemu, jenž s dojemnou pečlivostí štipuje úvodník *Rudého práva* rýmy Vrchlického a rozbíjí jej na rytmované (třeba nedbale) veršové řádky, svatě věře, že dělá revoluční básnictví. Sestaví proletářskou křížovku, předělá Doležalův článek v jemnou lyrickou báseň, spokojeně se napije kávy s rumem z pěkně květinami ozdobeného šálku a šťastně zaspí na polštáři, na němž pečlivá ruka umně vyšila – ne „Jenom čtvrt hodinky“ (to by bylo maloměšťácké), ale „Práci čest“. Nemíním však urážet zasloužilé šediny. Ale nechceme a nebudeme opakovat chyby starců vycpaných na vědě a estetických návycích konce XIX. století.

Krátce a jasně: jazykozpyt druhé polovice minulého století zkoumaje jazykové jevy kladl otázku *proč*, pomíjeje většinou otázku *nač*. Ale elementární jazykové povědomí většinou klade otázku o úkolu, o cíli. Poslouchám řeč